

УДК 903.4 (477.8-17) “00/00” (093)

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ НА ЗЕМЛЯХ ПРИКАРПАТТЯ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧЕНИХ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(до 1939 р.)**

Наталія Білас

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Інститут археології*

79000 вул. Університетська, 1
Львів, Україна

Розглянуто проблему вивчення етнічної належності носіїв археологічних культур на землях Прикарпаття вченими Львівського університету в період від початку становлення археологічної науки (друга половина XIX ст.) до 1939 р. На підставі широкої джерельної бази схарактеризовано погляди І. Шараневича, М. Грушевського, М. Смішка на етнокультурні процеси у Прикарпатті в доісторичний час.

Ключові слова: археологія, Львівський університет, етногенез слов'ян, Прикарпаття.

Вивчення етнокультурних процесів посідало важливе місце в дослідженнях науковців Львівського університету від початку розвитку археологічної науки. Водночас, як зазначив В. Баран, з'ясувати етнічну належність археологічних культур без зіставлення з даними писемних джерел і дослідженнями інших наук майже неможливо. Тому результати розробок питань етногенезу наводять переважно у вигляді гіпотез [2. С. 8]. Наша мета – ретроспективний огляд ключових позицій, що їх займали археологи Львівського університету стосовно етнокультурних процесів у Прикарпатті.

Однією з найдавніших археологічних культур, яка потрапила в поле зору вчених, була трипільська. Етнічна належність її носіїв не визначена й досі, проте дискусії з цього приводу були поширені в наукових працях віддавна. Наприклад, Л. Козловський¹ уважав трипільців праслов'янами, місцевим населенням, підтримуючи ідею про їхню автохтонність, яку висловив першовідкривач трипільської культури В. Хвойка [19. С. 22]. Дещо пізніше цю ідею підтримав К. Маєвський² [22. С. 172]. Іншої думки у питанні етнічної належності носіїв трипільської культури був М. Грушевський³. Залучивши,

¹ Л. Козловський – професор, керівник кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель, директор інституту доісторичної археології Львівського університету (1921–1939).

² К. Маєвський – асистент (1928–1935), приват-доцент (1935–1939) кафедри класичної археології Львівського університету, відомий археолог та історик античних цивілізацій.

³ М. Грушевський – професор, керівник кафедри загальної історії зі спеціальним оглядом історії Східної Європи Львівського університету (1894–1916).

крім археологічних, матеріали порівняльної лінгвістики, антропології, етнології, історик зробив висновок, що трипільська культура відповідає добі індоєвропейської мовної спільності перед її розділенням на окремі мовні групи, однак виразно скотарський ухил господарства індоєвропейців не дає змоги прямо отожднювати з ними носіїв трипільської культури [7. С. 32–63]. Учений уважав гіпотезу автохтонності трипільців малоправдоподібною, і наголошував, що витоки цієї культури треба шукати в Передній Азії. Зазначимо, що останнім часом переважає погляд на трипільську культуру як на неіндоєвропейську взагалі, а узагальнення результатів етнокультурних спостережень дає підстави трактувати трипільське населення прийшлим в Україні [8. С. 25–26].

У Л. Козловського була власна гіпотеза щодо причин і часу занепаду трипільської культури: вже наприкінці неоліту, близько 2000 років до н. е., носії культури мальованої кераміки пішли з України на схід [18. С. 152]. Згодом дослідник зазначив, що сталося це під тиском “шнуровиків”, і що на початку бронзової доби трипільці “зникли” з Подністер’я [19. С. 38, 42].

З археологічних пам’яток мідного віку Л. Козловський вивчав поховання культури кулястих амфор [16. С. 25–26, 39–40; 19. С. 27]. Він висловив припущення, що в Галичину її носії прийшли зі сходу [18. С. 97–98].

Підкарпатську групу культури шнурової кераміки досліджували такі археологи Львівського університету, як Л. Козловський, Т. Сулімірський⁴ та М. Смішко⁵ (у співпраці з членом музейного товариства “Бойківщина” В. Кобільником та завідувачем музею культурно-історичної секції НТШ Я. Пастернаком) [30. С. 20–28; 10. С. 12–19; 12. С. 1–4].

На думку Л. Козловського, батьківщиною племен культури шнурової кераміки була Центральна Європа (Саксонія та Тюрингія), саме з неї вони розселилися у східному напрямі й досягли території України [18. С. 34]. Зазначимо, що спочатку дослідник зачислявав поховання, в яких виявлено кераміку зі шнуровим орнаментом, до культури лінійно-стрічкової кераміки [15. С. 23]. Це можна пояснити тим, що поселення племен культури шнурової кераміки на західноукраїнських землях були вивчені мало. Їхнє дослідження почалося лише наприкінці 20-х років ХХ ст., і тоді під впливом отриманих археологічних матеріалів Л. Козловський змінив погляди. За найяскравішими особливостями матеріального комплексу культуру шнурової кераміки ще називають культурою бойових сокир. Класифікацію кам’яних бойових сокир розробив саме Л. Козловський [18. С. 98–102].

Т. Сулімірському у вирішенні дискусійного в європейській археології питання про походження племен шнурової кераміки вдалося поєднати два відомі в той час погляди на цю проблему: 1) батьківщина племен шнурової кераміки – Центральна Європа (як уважав Л. Козловський), 2) культура шнурової кераміки є автохтонною в Східній Європі.

⁴ Т. Сулімірський – приват-доцент (1931–1935) кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель, ад’юнкт інституту доісторичної археології Львівського університету (1935–1937).

⁵ М. Смішко – асистент (1932–1937), ад’юнкт кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель Львівського університету (1937–1939).

Учений висловив гіпотезу про два різні етапи поширення шнурової кераміки: спочатку зі сходу на захід (для цього етапу характерні поховання з залишками вохри), а потім у зворотному напрямі – з заходу на схід (з характерною керамікою саксонсько-тюринзького типу). Ця гіпотеза виникла після виявлення дослідником перших поховань зі слідами вохри на Подністер'ї (с. Колпець поблизу Дрогобича, 1932 р.). Згодом Т. Сулімірський відмовився від цієї теорії. Щодо способу життя племен шнурової кераміки, то у цьому питанні Т. Сулімірський підтримав думку Л. Козловського, який уважав їх кочовими скотарями, мисливцями та воїнами [19. S. 37]. Історичні долі племен шнурової кераміки пов'язані з подальшим розвитком культур епохи бронзи, зокрема з унетичською культурою. Поховання, в якому виявлено бронзові вироби унетичського типу, Т. Сулімірський дослідив у с. Сороки Бібрського р-ну Львівської обл. [30. S. 22].

Зазначимо, що дослідник зробив внесок і у вивчення поселень культури шнурової кераміки в районі верхнього Побужжя. Через нетривалість поселень археологи, здебільшого, не знаходили слідів житлових споруд, а лише уламки глиняного посуду з прикметним орнаментом та дрібні кам'яні знаряддя. Т. Сулімірському вдалося 1938 р. дослідити залишки трапецієподібного житла завдовжки 7 м на поселенні в районі Рокитнянських боліт поблизу Майдану Моквинського на Костопільщині. Стіни житла спиралися на сім дерев'яних стовпів, посередині було відкрите вогнище з чотирма невеликими стовпцями довкола [29. S. 36–38].

Чималим є доробок Т. Сулімірського у вивченні комарівської культури. У 1934–1936 рр. науковець досліджував епонімну пам'ятку комарівської культури – могильник біля с. Комарів Івано-Франківської обл. [25. S. 273–277]. Серед виявлених поховань частіше траплялися інгумаційні, рідше – кремаційні. У першому випадку померлого ховали у наземних могилах (поховальну яму викопували зрідка), обкладаючи дубовими колодами або дошками, навколо ставили глиняний посуд з їжею і розкидали залишки поховального вогнища, яке було елементом церемонії-тризни чи жертвопринесення. Після цього над похованням насипали курган. Спалення проводили на місці майбутнього кургану: небіжчика клали на невелике вогнище, ставили довкола горщики з їжею і після спалення насипали над згарищем курган. У таких похованнях виявлено недогорілі кістки [27. S. 6].

У поховальному інвентарі комарівських пам'яток найприкметнішою є кераміка, в якій дослідник виділив дві групи: одна має елементи, які засвідчують її зв'язок з керамікою культури шнурової кераміки, а інша – вази з двома ручками – закарпатського походження. Посуд прикрашений характерним орнаментом – наліпними валиками, прокресленими лініями. Лише в кількох похованнях знайдено предмети, виготовлені з бронзи [30. S. 22].

У с. Комарів Т. Сулімірський віднайшов сліди великого поселення, до якого, ймовірно, і належала досліджена ним раніше поховальна пам'ятка. Археолог вивчив лише невелику частину поселення, виявивши залишки 20 жител. Усі вони наземні, збудовані на дубових підвалинах на кам'яній основі. Стіни були дерев'яними, підлога з утрамбованої глини, в кутку стояла глиняна піч. Попід стінами виявлено частково вкопані у землю великі посудини, ймовірно, для зберігання зерна чи борошна. Аналізуючи кераміку комарівської культури, Т. Сулімірський зазначив про її виразний

трипільський характер. Єдині відмінності – відсутність розпису та гірша якість глини. Про тісний зв'язок з трипільською культурою свідчать також знахідки кількох типово трипільських глиняних жіночих фігурок. Отже, археологічні артефакти дали змогу досліднику висловити думку щодо питання етнічної належності племен комарівської культури. Т. Сулімірський пов'язував носіїв комарівської культури з трипільцями, які зазнали впливу прийшлого населення – племен культури шнурової кераміки, що призвело до занепаду трипільського гончарного виробництва, однак культ богині родючості зберігся. Від культури шнурової кераміки залишилися характерні форми в кераміці, проте відмінна її орнаментация, а в металевому інвентарі можна простежити фракійські впливи [25. S. 274–275].

Археолог визначив територіальні межі поширення комарівської культури на північному заході по лінії Львів–Самбір і на північному сході по лінії Львів–Підгайці–Коломия. У 1932–1933 рр. він дослідив найвіддаленіші поховання племен комарівської культури на півдні в Городищі (Самбірщина), Дашаві (Стрийщина), Стопчатові (поблизу Коломиї) [27. S. 8 (тара)].

У вивченні висоцької культури, яку етнічно пов'язують з праслов'янами, внесок археологів Львівського університету чи не найбільший. Епонімну пам'ятку – могильник біля с. Висоцьке та могильник в с. Чехи (тепер Лугове) Бродівського р-ну Львівської обл. почав досліджувати 1894 р. М. Грушевський, який зачислив ці поховальні пам'ятки до римського або навіть ранньосередньовічного часу [6. С. 1–22]. Наступного року розкопки продовжили І. Шараневич⁶, учитель народної школи в с. Чехи Я. Сподарик та два слухачі Львівського університету – В. Кухарський і Б. Яновський. Було досліджено ґрунтові могильники пізньобронзового періоду, виявлено близько 400 поховань. Усі знайдені предмети (приблизно півтори тисячі одиниць) І. Шараневич передав у власність кабінету класичної археології Львівського університету (завідувач Л. Цвіклінський) з метою заснування тут у майбутньому “крайового кабінету передісторичних речей” [20. S. 195, 199]. Розкопки могильників тривали в 1896–1897 рр., а їхні результати стали основою статті “Доісторичні кладовища в Чехах і Висоцькому” [32], яка мала широкий резонанс у тогочасному науковому світі.

У 1900 р. з рефератом про поле поховань в с. Чехи М. Грушевський виступив на Археологічному конгресі в Парижі [21. S. 496]. Про нові відкриття могильників і окремих поховань висоцької культури повідомляли наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. майже в кожному випуску “Записок НТШ”. Комплексне зіставлення пам'яток висоцької культури і аргументування їхньої окремішності у колі сусідніх культур зробив 1904 р. чеський славіст Л. Нідерле [23. S. 494], а згодом – 1915 р. – український археолог, випускник філософського факультету Львівського університету, аплікант Музею НТШ В. Гребеняк, однак його праця, на жаль, залишилась маловідомою [4; 9]. В. Гребеняк, як і Л. Нідерле, досить точно визначив належність висоцьких пам'яток саме до доби раннього заліза, тоді як першовідкривачі пам'яток типу Чехи–Висоцьке датували їх римським або навіть середньовічним часом. Український археолог також першим на-

⁶ І. Шараневич – приват-доцент (1870–1873), професор, керівник відділу австрійської історії Львівського університету (1873–1899).

дав інформацію про могильник висоцької культури в с. Гончарівці (колишній Белзец) Золочівського р-ну Львівської обл. [1. С. 79–81].

Т. Сулімівський 1929 р. знову розшукав висоцький могильник і за кошти Археологічного музею у Варшаві провів там розкопки. Всього за нумерацією Т. Сулімівського на площі близько 250 м² розкрито 133 поховання, тобто в середньому одне поховання на 2 м². Загалом Т. Сулімівський 1929 р. розкопав менше однієї п'ятої площі могильника. В експедиції брав участь львівський антрополог С. Чортковер, однак результати вивчення численного остеологічного матеріалу так і не були опубліковані. У 1931 р. Т. Сулімівський повністю опублікував і проаналізував усі виявлені на той час пам'ятки та виділив окремо висоцьку культуру [26], запропонував її хронологію і періодизацію (період кристалізації (800–650 рр. до н. е.); період розквіту (650–500 рр. до н. е.); період зубожіння і період занепаду (500 рр. до н. е. – початок нашої ери) [11. С. 424]. Подальші дослідження засвідчили, що археолог дуже завищив верхню хронологічну межу. Нині висоцьку культуру датують XI–VI ст. до н. е. і поділяють на два хронологічні ступені (ранній – XI–IX ст. до н. е., пізній – VIII–VI ст. до н. е.). Т. Сулімівський підтримав і розвинув думку про праслов'янський характер висоцької культури [26. С. 172], тотожність її носіїв і геродотових неврів. Уперше це припущення висловив 1904 р. Л. Нідерле, а згодом Л. Козловський у рефераті, виголошеному на IV з'їзді польських істориків у Познані (1925), довів слушність етнічної ідентифікації носіїв висоцької культури з неврами [17. С. 17; 19. С. 59, 66–67, 78]. На думку Л. Козловського, прабатьківщиною висоцької культури було Полісся, з якого через зміну кліматичних умов і, як наслідок, заболоченість місцевості племена “волинської культури” (до якої дослідник зачисляв носіїв висоцької культури) переселилися на південь і південний схід, аж до Дніпра [19. С. 67].

У 1934 р. Т. Сулімівський досліджував один з ранніх могильників висоцької культури біля с. Гончарівка Золочівського р-ну Львівської обл. На гончарівському могильнику польський археолог розкопав одне інгумаційне поховання, інвентар якого складався з посуду і прикрас [30. С. 23]. Значна скупченість знахідок у районі між Золочевом та Бродами, на його думку, засвідчує, що тут був організаційно-культурний центр племен висоцької культури. Цим центром могло бути поселення на місці с. Чехи, де виявлено великий могильник [26. С. 146].

Археолог, розглядаючи поховальні пам'ятки висоцької культури, зробив кілька цікавих спостережень. Парні інгумаційні поховання чоловіка та жінки, на його думку, належали знатним особам, про що свідчить багатший порівняно з іншими похованнями інвентар [26. С. 147]. Серед традиційної орнаментативної кераміки висоцького типу Т. Сулімівський зауважив і досить рідкісні схематичні зображення тварин [26. Tabl. XIII]. Ще один різновид досі невідомих знахідок – фрагменти великих кісток тварин з прямокутною діркою для кріплення дерев'яної палиці – Т. Сулімівський потрактував як милиці для калік [26. С. 141–142].

На початку 30-х років ХХ ст. Т. Сулімівський долучився до вивчення однієї з найзначніших поховальних пам'яток лужицької культури – могильника у с. Вільховому (колишнє Ульвівок) Сокальського р-ну Львівської обл. На могильнику відкрито кілька десятків поховань, серед яких переважали тілопокладення з типовими формами посуду:

черпаками на високій ніжці з орнаментом зі скісних або горизонтальних канелюр [26. S. 109–112, 160–162]. В усіх інших могильниках лужицької культури наявні тілоспалення в урнах.

Пам'ятки лужицької культури займають область верхнього і середнього Західного Бугу. Т. Сулімірський намагався довести експансію племен лужицької культури на схід у Подніпров'я, незважаючи на те, що слідів їхніх поселень чи поховань на цій території не виявлено. Під час ознайомлення з археологічними збірками низки музеїв УРСР у ході тримісячної наукової екскурсії по СРСР 1934 р. увагу дослідника привернули окремі бронзові вироби, на його думку, лужицького виробництва. Саме вони мали б слугувати доказами окупації та слов'янізації Подніпров'я західними праслов'янами, носіями лужицької культури [31. S. 41, 44, tabl. XII. 6–7]. Сьогодні більшість науковців уважає ці докази непереконливими, тому що такі предмети можуть бути просто свідченням експорту лужицького металу у Подніпров'я [11. С. 416].

До вирішення дискусійного питання етнічної належності племен лужицької культури у 20-х роках ХХ ст. долучився як антрополог Я. Чекановський⁷. Якщо польські археологи, в тому числі Л. Козловський [19. S. 56] та згодом Т. Сулімірський [28. S. 22], уважали лужицьку культуру праслов'янською, то Я. Чекановський намагався вирішити це питання шляхом компромісу: він припускав можливість того, що лужицька культура була спільною для всіх північних індоевропейців після того, як від них відділилися прагерманські племена.

Проблеми етногенезу слов'ян аналізували більшість археологів Львівського університету. М. Грушевський багато уваги приділив питанню місця території України в процесах етногенезу слов'ян. Учений розглядав слов'ян як окрему етнічну групу європейського населення, що проживала поряд з іраномовним, фракійським, германським, балтським, тюркським населенням. Він висловив припущення, що предками українців можна вважати наддніпрянський союз східних слов'ян, відомий візантійським авторам VI ст. під назвою анти [5. С. 1–121]. Дещо уточнена й розширена завдяки сучасним археологічним дослідженням, ця гіпотеза актуальна й досі. К. Гадачек⁸ вищим етапом розвитку слов'янського населення вважав черняхівську культуру [14. S. 23–33]. Л. Козловський запропонував низку гіпотез і теорій, згодом підтриманих іншими дослідниками, зокрема про автохтонність слов'ян на території від Одри до Вісли; увів у науковий обіг термін “венедська культура” для визначення культури слов'янського етносу в так званій римській період. Я. Чекановський найдавнішою прабатьківщиною слов'ян називав землі над середньою Віслою, за винятком Полісся і Волині. Отже, на його думку, прабатьківщина слов'ян займала невелику територію, була спільною для предків усіх слов'ян і вже з неї вони поступово розселялися, займаючи свої історичні місця [13].

Вивченням пра- і ранньослов'янських культур кінця I тисячоліття до н. е. – першої половини I тисячоліття н. е., зокрема липицької та пшеворської археологічних культур

⁷ Ян Чекановський – професор, керівник кафедри антропології та етнології, директор антропологічного інституту Львівського університету (1913–1939).

⁸ К. Гадачек – приват-доцент (1903–1905), професор, керівник кафедри класичної археології та праісторії Львівського університету (1905–1914).

на території Східної Галичини, займався М. Смішко. Цій проблематиці присвячені його монографії “Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa Rzymskiego w Małopolsce Wschodniej” (Львів, 1932), що була захищена як кандидатська дисертація, та “Osady kultury lipickiej” (Львів, 1934). М. Смішко науково опрацював матеріали з розкопок могильника у с. Верхній Липиці на Рогатинщині в 1889–1890 рр., Незвиського поселення (1926) над Дністром, власних розкопок могильника перших століть нашої ери біля с. Гринів (1930). У роботі були враховані також матеріали з інших пунктів (Заліски, Звенигород). Вивчення поховального обряду, детальний аналіз матеріалів поселення та могильників дали дослідникові змогу розглянути низку питань, що стосуються господарства, побуту і культури населення Верхнього Подністер’я перших століть нашої ери. М. Смішко, проаналізувавши питання території поширення, походження, етнічної належності, хронології, остаточно довів існування окремої липицької культури, дав характеристику пшеворським пам’яткам, співвідношенню липицької та пшеворської культур. Саме завдяки аналізу липицьких пам’яток він виділив у цій культурі низку рис, характерних тільки для Прикарпаття. Серед них М. Смішко назвав досить помітні пшеворські елементи [24. С. 73]. Науковець розглядав липицькі пам’ятки як свідчення проживання у Подністер’ї північного відгалуження гето-дакійського масиву, поширеного в Закарпатті, Молдові, Румунії, Словаччині. Що ж стосується етнічної і племінної належності носіїв липицьких пам’яток, то М. Смішко висловив припущення, що вони залишені дакійським племенем коктобоків [24. С. 178]. Подальше вивчення липицьких старожитностей підтвердило ці думки.

Пшеворські пам’ятки М. Смішко трактував як належні германським племенам вандалів, населенню, яке в II ст. н. е. витіснило носіїв липицької культури. У дослідженнях археолога була відображена та складна етнокультурна ситуація, що виникла у Верхньому Подністер’ї в перших століттях нашої ери. Вивченню історії заселення названого регіону першої половини I тисячоліття н. е. М. Смішко присвятив усе своє творче життя. У праці, де описано пам’ятки першої половини I тисячоліття н. е. на західноукраїнських землях, учений звернув увагу на важливість розробки цієї проблематики для виявлення коренів ранньослов’янського населення. Питання етногенезу слов’ян посідало важливе місце і в численних наступних працях дослідника. У післявоєнні роки М. Смішко продовжив розкопки на поселеннях першої половини I тисячоліття н. е. у Вікниках Великих, Волиці Страклівській і Костянці на Волині, Неслухові і Залісках на Львівщині, Сухоставі Тернопільської обл., Незвиську на Івано-Франківщині, Ізі на Закарпатті, організовував маршрутні розвідкові експедиції, керував роботами аспірантів і наукових співробітників. У центрі уваги вченого були важливі проблеми слов’янського етногенезу, розвиток соціально-економічних відносин та соціальної організації населення Передкарпаття і Волині у першій половині I тисячоліття н. е., зв’язки з римськими провінціями і взаємовідносини між слов’янським та германським світом. Значну наукову вагу мають дослідження М. Смішка в с. Острівці на Івано-Франківщині, де відкрито сарматські поховання, та у с. Комарові Чернівецької обл., де виявлено поселення III–IV ст., що дуже важливе для з’ясування питань про взаємозв’язки Подністер’я з Римською імперією. Здобуті науковцем матеріали стали основою багатьох праць, які вийшли у повоєнні роки і в яких порушено питання про

взаємовідносини населення Прикарпаття і Волині з племенами Подніпров'я, зв'язки з різними групами населення Центральної Європи, питання племінної структури слов'ян у першій половині I тисячоліття н. е. та ін. [3. С. 139].

На досліджуваний період припали широкі розкопки М. Смішком великої групи пам'яток на Прикарпатті та в Карпатах. Маємо на увазі дослідження карпатських курганів, що були продовжені у післявоєнний час і стали основою для виділення окремої культури карпатських курганів та написання спеціальної монографічної праці "Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н. е." (Київ, 1960), яка була успішно захищена як докторська дисертація.

Отже, учені-археологи Львівського університету зробили вагомий внесок у вивчення етнокультурного процесу. Висловлені ними гіпотези, оперті на теоретичному узагальненні здобутого археологічного матеріалу, є актуальними й сьогодні.

1. *Бандрівський М.* Все ще недооцінений археолог Володимир Гребеняк (1892–1915) // *Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* – Львів, 1998. – Вип. 7. – С. 79–81.
2. *Баран В. Д.* Давні слов'яни. – Київ, 1998.
3. *Баран В. Д.* Дослідник давньої історії слов'ян. До 70-річчя від дня народження М. Ю. Смішка // *Укр. Іст. журн.* – Київ, 1970. – № 11. – С. 139–140.
4. *Гребеняк В.* Нові археологічні знахідки на території Східної Галичини // *Зап. НТШ.* – Львів, 1915. – Т. 122.
5. *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ, 1904.
6. *Грушевський М.* Похоронне поле в с. Чехах. Археологічна розвідка // *Зап. НТШ.* – 1899. – Т. 31. – С. 1–22.
7. *Грушевський М.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – Київ, 1994. – Т. 1.
8. *Толочко П. П., Козак Д. Н., Моця О. П.* Етнічна історія давньої України. – Київ, 2000.
9. З наукового товариства ім. Т. Шевченка (зміст праці В. Гребеняка "Нові археологічні знаходи на території східної Галичини") // *Діло.* 1914. – № 136.
10. *Кобільник В.* Відкриття доісторичних землянок у Кульчицях // *Літопис Бойківщини.* – Самбір, 1934. – Ч. 3. – С. 12–19.
11. *Пастернак Я.* Археологія України (Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами). – Торонто, 1961.
12. *Пастернак Я.* Шнурові могили в Кульчицях // *Літопис Бойківщини.* – Самбір, 1936. – Ч. 7. – С. 1–4.
13. *Czekanowski J.* Wstęp do historii słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze. – Lwów, 1927.
14. *Hadaczek K.* Kultura dorzecza Dniestru w epoce cesarstwa rzymskiego // *Materiały archeologiczne, antropologiczne i etnograficzne.* – Kraków, 1912. – Т. XII. – S. 28–30. – Tabl. IX–XII.
15. *Kozłowski L.* Badania archeologiczne na górze "Klin" w Iwanowicach, pow. Miechowskiego. – Kraków, 1917.
16. *Kozłowski L.* Groby megalityczne na wschód od Odry // *Prace i materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne.* – Kraków, 1921. – Т. II. – S. 25–40.
17. *Kozłowski L.* Kultura łuzicka a problem pochodzenia Słowian // *IV zjazd historyków polskich w Poznaniu.* – Sekcja VI. – Poznań, 1925.
18. *Kozłowski L.* Młodsza epoka kamienna w Polsce. – Lwów, 1924.
19. *Kozłowski L.* Zarys pradziejów Polski południowo-wschodniej. – Lwów, 1939.

20. Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. – T. 1. – 1894/5–1897/8. – Lwów, 1899.
21. Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. – T. 2. – 1898/99–1909/10. – Zestawił dr. Wiktor Hahn. – Lwów, 1912.
22. *Majewski K.* Chronologia i styl plastyki figuralnej zachodnio-trypilskiej // *Archeologia*. – Warszawa, 1948. – T. II.
23. *Niederle L.* Slovanské starožitnosti. – Praha, 1904. –T. 1.
24. *Smiszko M.* Stan i potrzeby badań nad okresem cesarstwa Rzymskiego w południowo-wschodniej Polsce// *Wiadomości Archeologiczne*. –Warszawa, 1936. – T. 14. – S. 125–139.
25. *Sulimirski T.* Cmentarzysko kurhanowe w Komarowie koło Halicza i kultura komarowska // *Sprawozdania Polskiej Akademii Umijetności*. – XLI. Kraków, 1936. – № 9. – S. 273–277.
26. *Sulimirski T.* Kultura wysocka. – Kraków, 1931.
27. *Sulimirski T.* Kurhany komarowskie // *Złoty szlak*. – T. IV. – Stanisławów, 1939. – S. 6.
28. *Sulimirski T.* Najstarsze dzieje narodu polskiego. –Hanower, 1945.
29. *Sulimirski T.* O poleckiej praojczyźnie Słowian // *Z otchłani wieków*. –1939. – R. 14. – S. 36–38.
30. *Sulimirski T.* Sprawozdania z działalności Lwowskiego ośrodka przedhistorycznego // *Z otchłani wieków*. – 1935. – R. 10. – Z. 2. – S. 20–28.
31. *Sulimirski T.* Zagadnienie ekspansji kultury łużyckiej na Ukrainie // *Wiadomości Archeologiczne*. – XIV. – Warszawa, 1936. – S. 41–44.
32. *Szaraniewicz Iz.* Cmentarzyska przedhistoryczne we wsiach Czechy i Wysocko, w pow. Brodzkim, odkryte w r. 1895, 1896 i 1897. – Lwów, 1898.

**STUDIES ON THE ETHNO-CULTURAL PROCESSES
IN PRE-CARPATHIAN AREAL BY SCIENTISTS OF LVIV UNIVERSITY
(before 1939)**

Natalia Bilas

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of archaeology*

The article demonstrates main traits in the studies of scientists of Lviv University concerning ethnic interpretations – bearers of different archaeological cultures in Pre-Carpathian area. That research covers period of studies from mid 19th century until 1939. With the use of extensive amount of sources the author examined positions of such prominent scientists as I. Sharanevich, M. Grushevsky, K. Gadiachek, L. Kozlovsky, T. Sulimirsky, M. Smishko concerning the ethno-cultural history of Pre-Carpathian area.

Key words: archaeology, Lviv University, Ethno-genesis of Slavs, Pre-Carpathian area.

Стаття надійшла до редколегії 06.05.2005

Прийнята до друку 14.09.2005